

Erfgoedbibliotheken Vlaanderen: onbekend maakt onbemind

Dat Bibliotheek- & archiefgids vandaag een volledig nummer wijdt aan 'bewaarbibliotheken en /of collecties' heeft alles te maken met de behoefte aan samenwerking, zichtbaarheid en beleidsondersteuning in deze sector. Het laatste decennium is de aandacht voor cultureel erfgoed exponentieel gestegen: er kwam een erfgoeddecreet, een archievendecreet, er werden twee steunpunten opgericht – Culturele Biografie Vlaanderen en het Vlaams Centrum voor Volkscultuur –, overal in Vlaanderen rijzen erfgoedcellen uit de grond, en jaarlijks wordt het grote publiek gesensibiliseerd met een Erfgoeddag.

Op die manier werd een grote inhaaloperatie gerealiseerd. Naast podiumkunsten, culturele centra en openbare bibliotheken kunnen nu ook musea, culturele thema-archieven en zogenaamde 'kleurarchieven' rekenen op een stevige financiële tegemoetkoming van de Vlaamse Gemeenschap. Daarnaast is er een bescheiden budget voor projecten beschikbaar, dat ook door bewaarbibliotheken kan worden aangesproken. Maar daar blijft het dan bij: instellingen die de zorg voor ons boekenerfgoed ter harte nemen, kunnen geen beroep doen op enige projectsubsidie voor conservering, laat staan op structurele ondersteuning van de Vlaamse Gemeenschap.

Dit boekenerfgoed – we hanteren het begrip ruim en bedoelen eigenlijk 'alle publicaties op welke drager ook' – bevindt zich verspreid in heel Vlaanderen. Van het type bewaarbibliotheken 'pur sang' bestaat er eigenlijk maar één, en dat is de Antwerpse Stadsbibliotheek. Daarnaast vinden we rijke bewaarcollecties van wisselende omvang in zeer vele andere instellingen. Door die geografische verspreiding en versnippering in instellingen met een ander statuut, een andere kerntaak, uiteenlopende budgetten... kunnen we terecht spreken van een diffuus landschap. Dat verklaart de relatieve onzichtbaarheid van deze bewaarbibliotheken, en wellicht is dit de reden waarom ze door het beleid stomweg vergeten werden.

Ondanks de grote verschillen kampen deze bibliotheken met gemeenschappelijke problemen: ze balanceren immers voortdurend op het wankel evenwicht tussen conservering en beschikbaarstelling. Beide opdrachten zijn duur en de ene kan niet zonder de andere. Documentair erfgoed ontsluiten en raadpleegbaar maken is één ding, maar zonder goede conservering is er van een collectie geen sprake meer. De toestand waarin sommige van onze collecties worden bewaard, is soms ronduit schrijnend. Onder

AN RENARD is directeur van de Stadsbibliotheek Antwerpen en promotor van Erfgoedbibliotheken Vlaanderen
an.renard@stad.antwerpen.be

PIERRE DELSAERDT is voorzitter van de Vakgroep Informatie- en Bibliotheekwetenschap, Universiteit Antwerpen en promotor van Erfgoedbibliotheken Vlaanderen
pierre.delsaerd@ua.ac.be

boeken, kranten en tijdschriften uit de periode 1840–1950 tikt een interne tijdbom door de slechte kwaliteit van het papier.

De expertise rond conservering is schaars en duur, de snelle ontwikkeling van nieuwe technologie rond digitalisering vergt een integrale aanpak... Het mag duidelijk zijn: geen enkele van deze instellingen kan deze problemen alleen aan. Temeer omdat het merendeel onder hen andere prioritaire opdrachten te vervullen heeft. Zonder samenwerking en substantiële ondersteuning door de overheid dreigt een belangrijk deel van dit erfgoed onherroepelijk verloren te gaan.

Onderzoek en een overlegplatform Erfgoedbibliotheken Vlaanderen

Maar er beweegt wat bij de bewaarbibliotheken. De laatste vijf jaar werden enkele belangrijke onderzoeken rond de problematiek van bewaarbibliotheken uitgevoerd, allemaal met overheidssteun.

De eerste studie kwam er in opdracht van het Antwerpse stadsbestuur. In het najaar van 2000 initieerde de Stad Antwerpen onderzoek naar een mogelijke toekomstige positionering van de Stadsbibliotheek. Het was de periode waarin het zogeheten kerntakendebat hevig opstak om daarna al even snel weer weg te deemsteren. De stedelijke overheid vroeg zich af of het wel logisch is dat een stad gedurende bijna 180 jaar alleen de verantwoordelijkheid opneemt voor het verzamelen en bewaren van erfgoed dat in wezen 'Vlaams' is en het lokale niveau ver overstijgt. Anderzijds raakten toen ook de plannen van de Universiteit Antwerpen bekend om een grote bibliotheek te bouwen op haar stadscampus.

In een tweeledige studie, die het bureau KPMG realiseerde in de jaren 2001–2002 en die gebundeld werd in het rapport *Van Stadsbibliotheek Antwerpen naar Vlaamse Erfgoedbibliotheek...*, werd de idee gelanceerd om de Antwerpse Stadsbibliotheek als enige zelfstandige bewaarbibliotheek in Vlaanderen de rol te laten opnemen van Vlaamse Erfgoedbibliotheek. Door middel van een beheersovereenkomst met de Vlaamse overheid zou dit proces stapsgewijs verlopen. Deze Vlaamse Erfgoedbibliotheek zou de functie vervullen van depotbibliotheek voor Vlaanderen, als regisseur optreden ten overstaan van andere Vlaamse bewaarbibliotheken, fungeren als nationaal en internationaal aanspreekpunt...

Dit dossier werd voorgesteld aan de toenmalige minister van Cultuur, Paul Van Grembergen. Omdat de studie vooral uitging van de Antwerpse situatie bestelde de Vlaamse Gemeenschap een tweede, aanvullende studie waarbij het hele landschap moest worden bevroegd. Jeroen Walterus, verbonden aan het Vlaamse Centrum voor Volkscultuur maar tevens doctor in de bibliotheekwetenschap, werkte in 2003 enkele maanden aan het beleidsverkenndend rapport *Bewaar(de)bibliotheken in Vlaanderen*. Dit eindverslag presenteerde niet alleen een eerste, weliswaar nog onvolledige lijst van bewaarbibliotheken en bewaarcollecties, maar formuleerde ook enkele concrete aanbevelingen. Kort samengevat constateerde J. Walterus de behoefte aan een decretale regeling voor bewaarbibliotheken en de hoge nood aan overleg, samenwerking en communicatie. Verder pleitte hij voor de uitwerking van een Vlaams conserveringsbeleid voor documentair erfgoed en voor nader onderzoek rond het decretaal depot en de rol van een Vlaamse Erfgoedbibliotheek. Tot slot stelde Walterus voor om via projectsubsidies de Stadsbibliotheek Antwerpen in de rol van coördinerende instelling te plaatsen met een overlegplatform voor bewaarbibliotheken en een expertisecentrum rond conservering.

In 2004 diende de Stadsbibliotheek voor deze twee trajecten een aanvraag in voor projectsubsidieering op het Archiefdecreet.

Het 'Overlegplatform' werd geselecteerd en gesubsidieerd en werkt sinds april 2005 onder de naam Erfgoedbibliotheken Vlaanderen. Naast de Stadsbibliotheek treedt ook

de Universiteit Antwerpen als promotor op. Voor een korte periode werden twee projectmedewerkers aangesteld. In samenspraak met een zeer ruime stuurgroep waarin naast alle grote bewaarbibliotheken ook de steunpunten, de VVBAD, de Koninklijke Bibliotheek, de Vlaamse administratie en het kabinet van de minister van Cultuur vertegenwoordigd zijn, werd op korte tijd nogal wat gerealiseerd. In eerste instantie werd geïnvesteerd in de bevordering van de zichtbaarheid van deze 'nieuwe' sector: Erfgoedbibliotheken Vlaanderen was aanwezig op de Cultuurmarkt 2005, kreeg een website en organiseerde een studienamiddag op de Boekenbeurs, publiceerde een handleiding voor het beschrijven van oude drukken, en ligt mee aan de basis van dit themanummer rond bewaarbibliotheken. Daarnaast wordt intensief gewerkt aan het in kaart brengen van de bewaarbibliotheken en -collecties in Vlaanderen. Pionierswerk en hét instrument bij uitstek voor het toekomstig beleid. Want of het nu gaat om de erkenning of subsidiëring van instellingen met een bewaarcollectie, om het opzetten van nationale conserveringsprogramma's, of om een beleid rond digitale bewaring en duurzaamheid, telkens zal de eerste voorwaarde zijn te weten 'wie wat bewaart'.

Het platform wordt in zijn werking geruggensteund door het laatste onderzoeksrapport dat nu voorligt. Bijna gelijktijdig met het project Erfgoedbibliotheken Vlaanderen vroeg Culturele Biografie Vlaanderen aan hoogleraar en bibliotheekdeskundige Ludo Simons om een goede definitie van het begrip 'bewaarbibliotheek' uit te werken en om enkele concrete beleidslijnen voor de Vlaamse overheid uit te tekenen. Deze nota, *Bewaarbibliotheken in Vlaanderen. Ideeën voor een beleid ter zake*, kan dienen als leidraad bij de toekomstige beleidsstappen rond ons boekenerfgoed. Het reikt ons instrumenten aan om bewaarbibliotheken en -collecties te erkennen, en een structuur waarmee elke overheid haar verantwoordelijkheid inzake bewaarbeleid kan opnemen.

De uitvoering van deze nota zou ertoe leiden dat initiatieven die vandaag als project werkzaam zijn, en die verder in dit themanummer ruim aan bod komen, bestendig kunnen worden. Het overlegplatform Erfgoedbibliotheken Vlaanderen kan hierbij als gesprekspartner, stimulator en hopelijk ook (in zijn rol van toekomstig coördinatiecentrum) als uitvoerder van dit beleid fungeren.

Boeken en publicaties vormen de neerslag van menselijke kennis, verwachtingen, fantasie en creativiteit. Genoteerd en verspreid door onze voorgangers vormen ze een onuitputtelijke bron van inspiratie en onderzoek voor de huidige en toekomstige generaties. Samen met al dat andere erfgoed maakt dit boekenerfgoed deel uit van ons collectieve geheugen. Laten we het daarom koesteren en levendig houden.